

## **”Handler” teksten ”om noget” eller ”undersøger” den ”hvordan”?**

**En undersøgelse af tyske L2-sprogbrugeres beherskelse af  
”formelagtigt sprog” i det akademiske abstrakt sammenlignet  
med danske L1-sprogbrugeres**

Irene Simonsen  
Syddansk Universitet

Min undersøgelse er en lille del af et ph.d.-projekt, der har til formål at undersøge, hvordan tyske studerende skriver i tre udvalgte genrer på deres fremmedsprog, dansk, med henblik på at skabe et grundlag for at udvikle undervisningsmaterialer/undervisningspraksis. De genrer, jeg har udvalgt, er BA-projekt-resuméet, kommentaren og pressemeddelelsen, dvs. tre genrer, der – som udgangspunkt – er præget af tre forskellige sprogtyper og har tre forskellige grundfunktioner. Det spørgsmål, jeg overordnet set er interesseret i, er, hvordan de studerendes L2-genrekompetence korrelerer med deres beherskelse af formelagtigt sprog i forhold til den korrelation, der kan ses hos L1-sprogbrugere.

I undersøgelsen her ser jeg udelukkende på det akademiske abstrakt og kun på, hvad jeg kalder ”emneytringen”. Metodisk ligger der bag undersøgelsen en isolering af abstraktets ”emneytring”, som beror på en inddeling af teksterne i delhandlinger. ”Emneytringen” er den overordnede (globale) topikale ytring i abstraktet<sup>1</sup>, der på engang INTRODUCERER et emne og RELATERER dette emne til den resumerede opgave, eks.:

<sup>1</sup> ”overordnet” forstået på baggrund af idéen om teksthendingernes hierarkiske organisering: ”Die Handlungshierarchie ist bedingt durch den sozialen Sinn: Gibt es eine wichtigste Handlung? Was sind subsidiäre Handlungen? Welche Handlungstypen sind konstitutiv, welche fakultativ, was sind Randerscheinungen?” (Sandig 2006:497).

*"Denne afhandling undersøger og analyserer, hvordan den globale økonomiske krise påvirker den danske forbrugeradfærd". (L1\_AB\_11.7; 1. periode)*

I min analyse undersøger jeg "emneytringens" syntaktiske manifestering og udfyldningen af neksus, begge dele sprogligt og mht. frekvens. Jeg bruger korpusøgeværktøjet Sketchengine<sup>2</sup> til frekvensundersøgelser.

### **1. Beherskelse af formelagtigt sprog**

I definitionen af begrebet "formelagtig" støtter jeg mig til Stephan Stein, der fremhæver brugsfrekvens som grundlæggende betingelse for sproglige enheders leksikaliseringsgrad:

"Formelhaft sind sprachliche Einheiten, die durch Rekurrenz, d.h. durch häufigen Gebrauch fest geworden sind oder fest werden. Aufgrund der Festigkeit im Gebrauch sind oder werden sie lexikalisiert, d.h. sie sind Bestandteile oder werden zu Bestandteilen des Wortschatzes, so dass sie von den Sprachteilhabern als fertige komplexe Einheiten reproduziert werden."<sup>3</sup>

Anna Braasch (2005:100) illustrerer i artiklen "Kollokationer som fraseologisk kategori set fra forskellige synsvinkler", hvordan kombinationen af de to karakteristika, kompositionalitet og variabilitet, kan anvendes som kriterium til at indplacere forskellige ordforbindelser på et kontinuum mellem "frie" og "faste". Mens de frie ordforbindelser er kendetegnet ved fuld kompositionalitet, og deres komponenter som gensidigt uafhængige frit kan kombineres med andre, har de faste ordforbindelser maksimal indre kohæsi. Affiniteten imellem ordforbindelsernes komponenter øges altså fra de frie til de faste, mens forbindelsernes leksikalske og morfosyntaktiske variabilitet mindskes. Når udgangspunktet er pragmatisk (frekvens i

<sup>2</sup> <http://www.sketchengine.co.uk/>

<sup>3</sup> "Formelagtige er sproglige enheder, der er blevet/bliver faste gennem "rekurrens", dvs. gennem hyppig brug. Pga. stabiliteten i brug er, eller bliver de leksikaliserede, dvs. de er bestanddele af eller bliver bestanddele af ordforrådet, så de reproduceres af sprogbrugerne som færdige, komplekse enheder." (Stein, 1995:57)

en bestemt genre), vil opfattelsen af, hvad der er "frit" og hvad der er "fast" afhænge af normerne i det diskursfællesskab, som genren indgår i. I forhold til det akademiske abstrakt, som er en institutionaliseret genre, vil samforekomsten af bestemte leksikalske enheder i højere grad være omfattet af reglen om "begrænset udskiftelighed" (Erman og Warren 2000:31) end i alment sprog. Da jeg er interesseret i *hvordan de enkelte genres prototypiske teksthandlinger hyppigst manifesterer sig sprogligt*, er det dels de frekvente syntaktiske udtryksstereotyper og rutinemæssige måder at kombinere fx subjekt-verbal og verbal-objekt på i genren, dels frekvente samforekomster af leksikalske størrelser, dvs. kollokationer, der er mit primære undersøgelsesområde.

Hvad vil det sige at beherske formelagtigt sprog? I en model over "formulaic competence" integrerer Błażej Galkowski (2011:96) tre tilgange til eller perspektiver på det formelagtige sprog, som han anser for centrale: For det første en *form-baseret tilgang*, hvor der fokuseres på de semantiske, de syntaktiske eller de fonologiske egenskaber ved de formelagtige udtryk, for det andet en *psykolingvistisk – eller processeringsorienteret tilgang*, hvor der fokuseres på den enten holistiske eller analytiske processering i sprogproduktion, og for det tredje en *sociokulturel tilgang*, hvor der fokuseres på det formelagtige sprogs indlejring i en bestemt social og kulturel kontekst og på de formelagtige sprogformers kontekstuelle forudsigelighed. Som subkompetencer til "formulaic competence" peger han altså på den leksikogrammatiske kompetence, processeringskompetencen og den sociokulturelle kompetence. "Leksiko-grammatisk kompetence" i forhold til formelagtigt sprog indbefatter dels en viden om et grundlager af leksikalske enheder, både enkeltleksemer og flerordshelheder (– som en udvidelse af den traditionelle forståelse af ordforråd), dels en viden om substantielle mikroregler for disse enheder, dvs. viden om de mønstre og restriktioner, der regulerer dem. "Processeringskompetence" er udtryk for, at beherskelse af formelagtighed ikke blot er et spørgsmål om at beherske en form, men også et spørgsmål om strategier i receptions- og produktionsprocessen. Ens evne til at bruge formelagtigt sprog implicerer ikke blot viden, men også den evne, som beror på en udvikling af sproglige rutiner. "Formulaic competence" er således

ikke blot deklarativ viden, men også processuel viden. ”Sociokulturel kompetence” dækker over, at en adækvat brug af form og strategi betinges af, at læreren har en forståelse for den sociokulturelle kontekst, som sprog materialet bruges i (Gałkowski 2011:96f.). Fordelene ved Gałkowskis model er, at den gør det muligt at undersøge delkompetencerne for sig og i en intersprogsanalyse at identificere forskellige typer af afvigelser – for dermed i et videre didaktisk perspektiv at kunne målrette undervisningen, – samtidig med at den bevidstgør om relationerne mellem delkompetencerne – og om kompetencebegrebets kompleksitet.

## **2. Data**

De data, jeg anvender her, er 71 BA-projekt-resuméer skrevet af tyske studerende på uddannelsen BA i IVK med sproglig og kulturel formidling på SDU. Der er 36 resuméer fra 2011, 18 fra 2012 og 17 fra 2013. De studerende skriver BA-projektet på deres ene fremmedsprog (som regel engelsk) og resuméet/abstraktet på deres andet (dansk). Abstraktet skal have et omfang på 1 ns og indgår i bedømmelsen af det samlede projekt. BA-projektet er placeret på studiets 6. semester som afsluttende opgave, så de studerende har forud haft dansk i et intensivkursus à ca. 100 timer og 5 semestres undervisning à 78 timer, dvs. i alt 490 timers undervisning i sproget, fordelt på disciplinerne Anvendt grammatik og skriftlig sprogfærdighed, Mundtlig sprogfærdighed, Kultur og samfund og Fagsproglig kommunikation. I forhold til Den Europæiske Referenceramme svarer fagenes slutmål til niveau B2, i enkelte delkompetencer niveau C1, dvs. et ”næsten modersmålslignende” niveau. Som sammenligningsgrundlag for disse L2-resuméer har jeg indsamlet i alt 77 danske specialeresuméer fra perioden 1.1.2011 – 31.12.2013 via KU’s, Ålborg Universitets, RUC’s, SDU’s og CBS’ databaser med specialer. Alle teksterne stammer fra uddannelsesretninger, der er fagligt beslægtede med BA’en (sprog/lingvistik, fagsprog, kommunikation, formidling, kultur, interkulturel kommunikation og fremmedsprogspædagogik/-didaktik).

## **3. Analyse**

I 60 ud af de 77 L1-specialeresuméer forekommer der i alt 70 perioder med eksplicitte ”emneytringer”; i 15 af teksterne forekommer der

alene "formålsytringer", og i to af teksterne kan ingen af delene identificeres. I L2-teksterne forekommer der 68 perioder med eksplicite emneytringer i 62 af de 71 resuméer; i 8 af teksterne er der kun en formålsytring, og i en af teksterne er der kun en implicit emnepræsentation.

De 70 identificerede perioder i L1-teksterne fordeler sig på 12 passive og 58 aktive, hvoraf 12 har de personlige pronominer "jeg" eller "vi" som subjekt, og 44 et udtryk for "speciale". Sammenlignes der med L2-datasættet, ser det ved første blik ud til, at disse grundmønstre kan genfindes med næsten samme procentuelle fordeling. I 46 af de 70 perioder anvendes en aktiv ytring med en betegnelse for "projekt" som subjekt. I yderligere 12 aktive eksempler anvendes et "jeg" som subjekt; 4 aktive perioder har "forfatteren", "fokus", "udgangspunkt" og "undersøgelse" som subjekt, og så er der 6 passive perioder. Denne foreløbige – overfladiske – optælling tyder umiddelbart på, at emneytringen manifesterer sig i samme faste sproglige grundmønstre hos L2- som hos L1-sprogbrugerne:

|                                                                  | L1_AB | L 2 _<br>AB |
|------------------------------------------------------------------|-------|-------------|
| Aktive ytringer m. "tekst" som subjekt                           | 44    | 46          |
| Aktive ytringer m. personligt pronomen som subjekt ("jeg"; "vi") | 12    | 12          |
| Øvrige aktive                                                    | 2     | 4           |
| Passive ytringer                                                 | 12    | 6           |
|                                                                  | 70    | 68          |

En basal syntaktisk analyse af ytringerne i hel- og ledsætninger viser dog, at der *er* forskel på sættene. Mens der er overensstemmelse i antallet af perioder med en helsætning med *en* underordnet ledsætning (27, 26), er der markant flere perioder, der udelukkende består af en helsætning og markant færre perioder, der består af helsætninger med ledsætninger af anden eller højere grad i L2-sættet. Næsten halvdelen (30) af L2-sættets perioder består således af en helsætning uden ledsætninger, mens kun 12 perioder indeholder flere ledsætninger eller ledsætninger af anden grad.

| <i>Periodeinventar</i> |             |                              |                                                      |    |
|------------------------|-------------|------------------------------|------------------------------------------------------|----|
|                        | <i>1 HS</i> | <i>1HS m.1LS<sub>1</sub></i> | <i>&gt;1 HS</i><br><i>&gt;1 HS m.1LS<sub>1</sub></i> |    |
| <i>L1</i>              | 18          | 27                           | 25                                                   | 70 |
| <i>L2</i>              | 30          | 26                           | 12                                                   | 68 |

Hvis man sammenligner ledsætningerne af 1. grad i de to sæt, ses, at det er samme typer, der bruges. I begge sæt er der en forkærlighed for nominale ledsætninger, hvoraf de interrogative udgør hovedparten, og i begge sæt udfyldes hovedparten af de interrogative med en "hvordan"-sætning. L2-sættet skiller sig altså først og fremmest ud ved sit langt færre antal ledsætninger (L1: i alt 83; heraf 64 LS<sub>1</sub>; L2: i alt 51, heraf 42 LS<sub>1</sub>).

| <i>Ledsætninger af 1°</i> |                                                                            |                                                                                               |
|---------------------------|----------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
|                           | L1: 64                                                                     | L2: 42                                                                                        |
| Nominal                   | <b>48</b>                                                                  | <b>30</b>                                                                                     |
| a.interrogativ hv-        | 43 (19x"hvordan-"; 19x"hvilk*-" , "hvad-"; 1x "hvorledes-"; 4x "hvorfor-") | 26 (15x"hvordan-"; 6x"hvilk*-" , "hvad-"; 1x "hvorledes-"; "hvor-"; "hvorfor-"; "hvor vidt-") |
| b. interrogativ om-       | 4                                                                          | 2                                                                                             |
| c. eksplikativ at-        | 1                                                                          | 2                                                                                             |
| Attributiv                | <b>15</b>                                                                  | <b>11</b>                                                                                     |
| a. der/som                | 13                                                                         | 11                                                                                            |
| b. relativ hv-            | 2                                                                          |                                                                                               |
| Adverbiel                 | <b>1</b>                                                                   | <b>1</b>                                                                                      |

Hvis man udelukkende ser på, hvad de hhv. 74 og 72 finitte verbalhelheder i L1- og L2-sættet *umiddelbart kombineres med* (= ved sideordnede LS<sub>1</sub> tælles kun den første), understreges forskellen på de to sæts syntaks:

*"Handler" teksten "om noget" eller "undersøger" den "hvordan"? ...*

|           | NomS | Adverbial | hv-<br>ledsætning | om-<br>ledsætning | at-<br>ledsætning |    |
|-----------|------|-----------|-------------------|-------------------|-------------------|----|
| <b>L1</b> | 38   | 1         | 31                | 3                 | 1                 | 74 |
| <b>L2</b> | 48   | -         | 22                | 1                 | 1                 | 72 |

Mens der i L1-sættet er mere ligelig fordeling mellem anvendelsen af NomS og ledsætning efter verbalet, domineres L2-sættet af et prototypisk syntaktisk mønster, hvor verbalet efterfølges af NomS.

| L1                                                                            | L2                                                           |
|-------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| 1a. DETERMINATIV+ "speciale" +<br>VERBAL + i)"hvordan"-LS /ii) NomS<br>(+ LS) | 1a. DETERMINATIV+ "projekt"+<br>VERBAL + NomS                |
| 1b."Jeg/"vi" + VERBAL +<br>i)"hvordan"-LS/ii)NomS                             | 1b. "I"+ DETERMINATIV + "projekt" +<br>VERBAL + "jeg" + NomS |
| 2. "I"+ DETERMINATIV + " speciale"<br>+ VERBAL + (FS) + i)"hv"-LS/ii)<br>NomS | 2. "I"+ DETERMINATIV + "projekt" +<br>VERBAL + (FS) + NomS   |

For at se om der er forskelle i udfyldningen af dette mønster, undersøges de enkelte dele i neksus. Variationen i subjektudfyldelsen er meget begrænset, således forekommer der i L1-sættet – hvis komposita med "-afhandling" tælles som en variant – kun 5 varianter i de sætninger, der har et udtryk for "speciale" som subjekt: 1) 25x"speciale"; 2) 10x"afhandling", 4x "kandidatafhandling", 1x"specialeafhandling", 3) 1x"rapport; 4) 2x"opgave" og 5) 1x"studie". I L2-sættet er variationen lidt større, idet der her er 8 varianter: 1) 10x"projekt", 1x"project", 7x"BA-projekt", 7x"bachelorprojekt"/ "bachelorprojekt"/"bachelor projekt"; 2) 1x"BA-these"; 3) 3x"opgave" og 4x"bacheloropgave"; 4) 3x"undersøgelse"; 5) 2x"studie"; 6) 3x"afhandling" og 1x"bachelorafhandling"; 7) 1x"værk" og 8) 1x"arbejde" og 2x"bachelorarbejde".

Selvom jeg skriver "kun" fem varianter i L1-sættet, er enhver variation af de normadækvate betegnelser "speciale" eller "afhandling" sikkert diskutabel her, og den endnu større variation i forhold til det dominerende "(BA-)projekt" i L2-sættet kan også ses

som afvigende i forhold til normen: Mens ”afhandling” jo fungerer udmærket i speciale-resuméet, forekommer brugen af begrebet om et BA-projekt overdrevet, idet det er reserveret til noget større skriftligt: ”større videnskabelig tekst om et fagligt emne” (DDO). ”Rapport”, der i L1-sættet anvendes af en RUC-studerende, kan hidrøre fra den brug af begrebet, som findes på RUC. Ellers anvendes begrebet om en anden genre, ”formel redegørelse for fx en afsluttet undersøgelse eller et handlingsforløb især en omfattende og skriftlig redegørelse udarbejdet på bestilling”(DDO), og virker markeret i forhold til BA-projektet. ”Studie”, der i DDO karakteriseres som ”akademisk bog, artikel eller afhandling om et bestemt emne”, kan måske diskuteres som både speciale- og BA-projekt-synonym, men afsenderen af et studie, opfattes vel mest som en fagligt mere færdigformet person end en studerende. Med et begreb som ”værk” sprænges grænserne for, hvilke synonymer der kan anvendes om BA-projektet. Godt nok betegner et værk en ”kulturel frembringelse inden for fx kunst, litteratur eller videnskab” (DDO), men det konnoteres med dels noget mere omfattende, dels noget mere skelsættende end et BA-projekt, jf. DDO’s eksempler: ”digert værk, litterære værker, klassiske værker, det store værk, nye værker, hans samlede værker”. ”Arbejde” og ”BA-tese” er eksempler på interferens fra hhv. tysk og engelsk.

Mht. udfyldningen af verbalpladserne i sætterne er der mere markante forskelle at iagttage. Da det akademiske abstrakt pr. definition er metatekst, og emneytringen som tekstens overordnede, tema-introducerende, topikale ytring har karakter af et inkvit, medtager jeg her både de partikler og attributter til det finite verbal, som står før, hvad man kunne kalde sætningernes ”ytringsemne”<sup>4</sup>, dvs. fx ”forsøger at give svar på”, ”se på” og ”analysere” medtages her ved siden af hinanden. I følgende oversigt skelnes mellem de former, som kun forekommer i L1-teksterne (øverst), de former, som kun forekommer i L2-teksterne (nederst), og fællesformerne i den grønne midterstribe.

Udover centrale enkeltleksemer som ”analysere”, ”omhandle” og ”undersøge”, frasalverber som ”se på” eller ”fokusere på” og faste valensmønstre som ”fremstille...som” ”se...som”, er det de tre former, a) kollokationer, b) støtteverbumkonstruktioner og c) ”tentative” dobbeltformer (som ”søge at belyse”), der er

<sup>4</sup> Jf. Hansen og Helftoft, 2011.

"Handler" teksten "om noget" eller "undersøger" den "hvordan"? ...

karakteristiske for emneytringerne (det skal bemærkes, at både støtteverbkonstruktionerne og de tentative dobbeltformer indeholder kollokationer, som dog ikke tælles ekstra under kollokationer).

Gennemgående stilistisk iøjnefaldende i L1-emneytringerne er i det første syntaktiske mønster (med "speciale" som subjekt) den metonymiske konstruktion, der lader "specialet" optræde som erstatning for det skrivende jeg. Normen synes at være, at den akademiske tekst både kan "undersøge", "analysere", "give et bud på",

| L1_AB, emneytringens verbalkonstruktioner |           |             |                  |                         |                                      |                              |                                              |                                     |
|-------------------------------------------|-----------|-------------|------------------|-------------------------|--------------------------------------|------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------|
| Enkelttekssem                             |           |             | Flerordshelheder |                         |                                      |                              |                                              |                                     |
| Simpleksord                               | Derivater | komposita   | Frasalverbum     | Refleksivt frasalverbum | Kausativt vb el. holdningsvb + konj. | Kollokation                  | Støtteverbkonstruktion                       | "Tentative" dobbeltformer           |
| integrere                                 | besvare   | afdekke     | dykke ned i      |                         | fremstille... som                    | have det fokus               | lave en analyse af                           | søge at besvare                     |
| præsentere                                | beskrive  | klarlægge   | se...på          |                         | se...som                             | have fokus på                | bestå af en analyse af                       | forsøge at give svar på             |
| vurdere                                   |           |             |                  |                         |                                      | være fokus på                | være en analyse af                           | søge at analysere                   |
|                                           |           |             |                  |                         |                                      | sætte fokus på               | være en analyse af                           | søge at introducere                 |
|                                           |           |             |                  |                         |                                      | give [DET] bud på            | være baseret på en analyse af                | forsøge at give et bud på           |
|                                           |           |             |                  |                         |                                      |                              | udgøre en evaluering af                      | søge at belyse                      |
|                                           |           |             |                  |                         |                                      |                              | være udgangspunktet for at give et indblik i | vælgte at undersøge                 |
| analysere                                 |           | omhandle    | handle om        |                         |                                      | tage udgangspunkt i          |                                              | tage udgangspunkt i at undersøge    |
| vis                                       |           | undersøge   | fokuserer på     |                         |                                      |                              |                                              | have fokus på at formidle           |
|                                           |           |             | finde ud af      |                         |                                      |                              |                                              | beslutte sig for at finde ud af     |
|                                           | behandle  | sammenligne | argumentere for  | beskæftige sig med      |                                      | udgangspunktet for (NomS'er) | betragte i en sammenlignende analyse         | vælgte at skrive om                 |
|                                           | belyse    |             | skrive om        |                         |                                      |                              | udarbejde en analyse af                      | stræbe efter at finde ud af         |
|                                           |           |             |                  |                         |                                      |                              | gå ud på en analyse af                       | beslutte at lave en undersøgelse af |
|                                           |           |             |                  |                         |                                      |                              | være en undersøgelse af                      | ligge fokuset på at finde ud af *   |
| L2_AB, emneytringens verbalkonstruktioner |           |             |                  |                         |                                      |                              |                                              |                                     |

"integrere" etc., idet ikke mindre end 34 af de 44 eksempler, der har "speciale" som subjekt, er sådanne metonymiske (dynamiske) konstruktioner. Dorgeloh og Wanner (2009), der fremhæver de metonymiske konstruktioner som karakteristiske for netop abstraktet, har i en korpusbaseret analyse påvist en historisk glidning fra først "agent-construction" (med den skrivende som subjekt) til en "fact-construction" (som også er kendetegnet v. metonymi, men som rykker sagen i forgrunden) til denne "paper-construction", der har det skrevne produkt som subjekt, og de forbinder ændringerne med en ændret

indstilling til videnskab. I takt med at videnskab i højere grad ses som en konstruktion af hypoteser end som opdagelse og konstatering af faktuelle sandheder, opstår der et behov for at nedtone "the face-threatening force of the claims" (Dorgeloh og Wanner 2009:541), hvilket netop den metonymiske konstruktion egner sig til.

Den stilistiske kontrast hertil er de (statiske) identificerende eller definerende støtteverbumkonstruktioner, som "dette speciale er.../består af en analyse af" eller "udgør en evaluering af". Det er fraseologismer, der forbindes med formelt, evt. kancelliagtigt sprog og betragtes som omsvøbsformer.

Omsvøbsformer er også konstruktioner med et "søge" eller "forsøge" i kombination med et "undersøgelses"-verbum, altså fx "søge at analysere", "søge at belyse", men i forhold til støtteverbumkonstruktionerne er de forbeholdt en mere elaboreret, akademisk stil, og jeg har valgt at kalde dem "tentative", fordi de kendetegner en forsigtig, forsøgsvis udtryksform, der fingerer ydmyghed over for det emne, der behandles eller lægger en distance til det handlende jeg. Som ekskurs: Denne tentative stil giver sig også udslag i tempusbrugen i enkelte af de indsamlede ytringer: Bortset fra 2 eksempler i præteritum og 3 i perfektum skrives der overvejende i præsens, men der er seks eksempler på futurumformer, som evt. kan forklares som tentative eller epistemiske: "vil dykke ned i", "vil undersøge"; "vil blive vurderet"; "vil klarlægge" og "vil være fokus på". I forhold til akademisk standardnorm ville disse omsvøbsformer – og det gælder både støtteverbumkonstruktionerne og de tentative dobbeltformer – men også flerordshelheder som "dykke ned i", "give (et) bud på" eller "finde ud af" – i lærebøger sikkert blive afskrevet som for upræcis, ikke-anbefalelsesværdig sprogbrug – derfor den røde markering.

Ud over den mindre variation i L2-teksterne er det mest påfaldende i forhold til L1-teksterne, at L2-teksterne er karakteriseret ved *samme* stilistiske træk, men at disse i enkelte tilfælde overdrives i en grad, så det fører til markeret, uidiomatisk sprogbrug. Et eksempel på uidiomatisk sprogbrug, som virker fossileret hos nogle L2-sprogbrugere, er partikelverbum-konstruktionen "finde ud", som fx i ytringen: "I dette bachelor-projekt ligger fokuset på, at finde ud, ...". Totalt i L2-sættet forekommer den korrekte form "finde ud af"

15 gange (578/mio. ord), den ukorrekte "finde ud" 9 gange, hvilket svarer til 347 forekomster pr. mio. ord. I alle tilfældene står "finde ud" foran interrogativ ledsætning og kan kategoriseres som interferens fra dels verbet "herausfinden", dels reglen, at kun et fåtal af præpositioner på tysk normalt kan styre en ledsætning. En anden afvigende detalje ved det fremhævede eksempel er den uidiomatiske definite form "fokuset" i kollokationen "fokus ligger på" – som også kan forklares som interferens fra tysk ("der Fokus liegt auf").

At de metonymiske konstruktioner, som kan iagttages i L1-teksterne, trods alt er reserveret til bestemte verber, viser L2-eksemplerne "denne afhandling betragter[...] i en sammenlignende analyse" og "dette bachelorprojekt [...]stræber efter at finde ud af,...", idet begge disse eksempler virker som markerede ytringer. Christian Fandrych, der i et studie undersøger briters skriftlige tysk, opfatter de metonymiske former som et udtryk for angelsaksisk påvirkning, idet han påpeger, at de i tysk akademisk sprog er langt mindre hyppigt forekommende end i engelsk (Fandrych 2009:2). Evt. er det også en sådan interferens, der er tale om her ("consider"; "strive to").

Markeret forekommer også en støtteverbumkonstruktion som "Undersøgelsen i dette projekt går ud på en analyse af + NomS" (L2\_AB\_11.28) pga. redundansen og også det registervalg, der ligger i konstruktionen "gå ud på". Et lignende afvigende registervalg i forhold til genren ses i en konstruktion som "beskæftige sig med" eller det også i L1-teksterne forekommende "finde ud af".

Mængden af konstruktioner med "projekt" i subjektposition i forhold til ytringer med et "jeg" i denne position tyder generelt på en vis "angst for jeget", og det er en iagttagelse, som underbygges af omsvøbsformerne. Ved at pakke de verbaler, der markerer en videnskabelig undersøgelse, ind i verbaler, der binder den videnskabelige argumentation til et personligt valg ("beslutte", "vælge"), skabes der distance til objektet for denne videnskabelige undersøgelse, hvilket – paradoksalt – kan være begrundet i et ønske om objektivering og "akademisering" af teksten. Blandt teksterne er der et enkelt eksempel på, hvordan undvigelsen af jeget manifesterer sig i en ekstrem objektivering: "I den sammenhæng vil forfatteren til denne opgave analyserer + NomS" (L2\_AB\_12.18). En hurtig sammenligning af den totale forekomst af førstepersonspronominer

(jeg, mig, min, mit, mine, vi, vores, os) i de to sæt viser, at L1-sprogbrugerne faktisk skyr disse former mere end L2-sprogbrugerne, så "angsten for jeget" er altså større hos L1-sprogbrugerne, da der er en lille overhyppighed af pronomenforekomster i L2-teksterne: Mens der i L1-teksterne er 271 eller 6694 forekomster pr. mio. ord, er der i L2-teksterne 193 eller 7431 forekomster pr. mio. ord.

Som det ses: Variationen er mindre i L2-sættet; der er usikkerhed mht. registervalg, interferens fra tysk, og så overtages L1-unoder hos L2-brugerne, men mere end de afvigelser, der er nævnt her, er det forskelle i de forskellige varianter frekvens, der skiller de to sæt af emneytringer.

Hvis man komprimerer alle varianter med samme kerneled til en (altså hvis "analysere" og "lave en analyse af" tæller som kun en variant), er der i L1-sættet i alt 23 varianter, i L2-sættet i alt 14. Af de 23 varianter i L1-sættet forekommer de 13 kun en gang i emneytringerne (13), 6 forekommer færre end 5 gange (i alt 15 forekomster) og 4 altså mere end 5 gange (46). Talmæssigt dominerer varianten "at undersøge", som der er 25 forekomster af (dvs. ca. en tredjedel af de samlede)<sup>5</sup>; den næste tredjedel af forekomster deles mellem "analysere", "handle om"/"omhandle", "fokusere på" og "tage udgangspunkt i" (25 forekomster); den sidste tredjedel af dobbelt- eller enkeltforekomster af verber, der er synonyme med "undersøge" (fx "klarlægge", "se på", "belyse", "afdække", "dykke ned i") eller betegner handlingen at "præsentere" (fx "vise", "fremstille som", "beskrive"). L2-teksternes 14 varianter fordeler sig med 5 varianter, der kun forekommer 1 gang (5), 5, der forekommer 2-3 gange (i alt 13 forekomster), og 4, der kan findes mere end 5 gange (55). Et hurtigt facit på en sådan sammenligning er altså, at de L2-studerende dels ikke bruger så mange forskellige varianter, dels overforbruger nogle enkelte.

Mest frekvente er konstruktioner med verberne "undersøge" og "handle om"/"omhandle"; disse to varianter forekommer hhv. 18 og 19 gange i emneytringerne, bruges altså i 37 ud af de 71 perioder; og især den hyppige forekomst af "handle om" gør L2-teksterne forskellige fra L1-teksterne, idet denne variant kun forekommer 7 gange i L1-ytringerne.

---

<sup>5</sup> Passive og aktive ytringer tælles her sammen.

"Handler" teksten "om noget" eller "undersøger" den "hvordan"? ...

| Verbalvarianter, frekvens |                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                       |                               |                                |
|---------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|--------------------------------|
| L1: 4-7                   | L1                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                       | L2                            |                                |
|                           | "undersøge"                                                                                                   | 25                                                                                                                                                                                                    | "undersøge"                   | 18                             |
|                           | "handle om", 4<br>"omhandle", 3                                                                               | 7                                                                                                                                                                                                     | "handle om", 14 "omhandle", 5 | 19                             |
|                           | "analysere"7                                                                                                  | 7                                                                                                                                                                                                     | "analysere"10                 | 10                             |
|                           | "fokusere på"7                                                                                                | 7                                                                                                                                                                                                     | "fokusere på", 1              | 1                              |
|                           | "tage udgangspunkt i" 4                                                                                       | 4                                                                                                                                                                                                     | "tage udgangspunkt i", 3      | 3                              |
|                           | L1: 2-3                                                                                                       | "besvare"3<br>"vise"2<br>"klarlægge"2<br>"give bud på"2<br>"se på"2                                                                                                                                   | 11                            | "vise" 1                       |
| L1: 1                     |                                                                                                               | "finde ud af"<br>"give et indblik i"<br>"evaluere"<br>"belyse"<br>"præsentere""beskrive"<br>"fremstille som"<br>"vurdere"<br>"afdække"<br>"integrere"<br>"dykke ned i"<br>"introducere"<br>"formidle" | 13                            | "finde ud (af)" 3<br>"belyse"1 |
|                           | "behandle" 6<br>"sammenligne"2<br>"beskæftige sig med"3<br>"skrive om"2<br>"argumentere for"1<br>"diskutere"1 | 16                                                                                                                                                                                                    |                               |                                |

15 varianter forekommer kun i L1-teksternes emneytringer, og at L2-teksterne både har færre varianter og også bruger andre, ses af, at hele 6 af de 14 i L2-ytringerne kun forekommer her. De otte fælles kerneledsvarianter er: "undersøge", "analysere", "handle om"/"omhandle", "fokusere på", "tage udgangspunkt i", "vise", "finde ud af" og "belyse". Den eneste forholdsvis frekvente variant, som ikke falder ind under disse fælles, er "behandle", som forekommer 6 gange i L2-, men ikke i L1-sættet.

Sammenlignes med forekomster i de hele datasæt, er der ingen af kerneledsvarianterne i L2-sættets emneytringer, som ikke optræder i L1-sættet, men tre af verbalerne fra L1-sættet findes ikke i L2-sættet, nemlig "klarlægge", "integrere" og "dykke ned i".

For lige at samle lidt op på disse frekvensiagttagelser, så aftegner der sig en prototypisk udfyldning af emneytringen, som ses af fx disse eksempler:

| L1:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | L2:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>1.a) "Denne afhandling undersøger, hvordan udvalgte sproglige variable korrelerer med social klasse og alder og tid i den engelske dialekt der tales i Wales' hovedstad, Cardiff." (L1_AB_12.4)</p> <p>1.b) "Jeg ser i dette speciale på, hvilken rolle internationalt organiserede civilsamfundsorganisationer spille [sic] i den forbindelse." (L1_AB_12.20)</p> <p>2) "I specialet undersøges det, hvad den danske NGO, Scleroseforeningen, får ud af at tilbyde deres medlemmer en webdokumentar på nettet." (L1_AB_12.30)</p> | <p>1.a)"Denne bacheloropgave handler om experiential outdoor training med hensyn til virksomheder." (L2_AB_11.7)</p> <p>1.b)"I dette bachelor projekt undersøger jeg autoritetsbegrebet med hensyn til dets definition og forskellige dimensioner." (L2_AB_13.13)</p> <p>2)"I dette projekt analyseres etnicitet, race og nationalitet på internettet." (L2_AB_11.31)</p> |

For at få et indtryk af om resultatet her, dvs. et tilsyneladende overforbrug af varianten "handle om" i L2-sættet og anvendelsen af nominalsyntaxme som foretrukket attribut, kun gælder emneytringen eller hele materialet, har jeg sammenlignet tallene for de 6 mest frekvente verbaler i emneytringerne med de absolutte forekomster i de to datasæt:

Hvad L1-teksternes brug af "*undersøge*" + *hv-ledsætning* angår, bekræfter tallene den tendens, der ses i emneytringen: "*undersøge*" er i L1-sættet med 2.446 forekomster pr. mio. ord et meget frekvent verbum; infinitivformen er nr. 72 på listen over samlet frekvens – kun overgået af hjælpe- og modalverberne og verbet "*viser*", og verbet kombineres mere end dobbelt så mange gange med interrogativ *hv*-eller *om-ledsætning* (64 (1581/mio.o.)) som med nominalsyntaxme (31 (766/mio.o.)). Også i L2-sættet er "*undersøge*" et frekvent verbum, idet det forekommer 2.542 gange/mio. ord. Passivformen "*undersøges*" er her – som førstnævnte form – nr. 156 på frekvenslisten, aktivformen

"Handler" teksten "om noget" eller "undersøger" den "hvordan"? ...

| Frekvente verbal(konstruktion)er; [] = passiv |                                   |                                |                   |                                  |                            |                 |
|-----------------------------------------------|-----------------------------------|--------------------------------|-------------------|----------------------------------|----------------------------|-----------------|
|                                               | Forek. i L1-<br>emne-<br>ytringen | Forek. i L1-<br>hele<br>sættet | Pr. mio. ord      | Forek. i<br>L2-emne-<br>ytringen | Forek. i hele<br>L2-sættet | Pr. mio. ord    |
| "undersøge" <sup>1</sup>                      | 22 [+3]                           | 85 [+14]                       | 2.100 [+346]      | 15 [+4]                          | 35 [+31]                   | 1.348 [+1194]   |
| "~ hv-LS" ("hvordan")                         | 14 [+2](6)                        | 45 [+6] (28)                   | 1.112 [+148](692) | 7                                | 10 [+9](5)                 | 385 [+347](193) |
| "~ om-LS"                                     | 2                                 | 13                             | 321               | 1                                | 3+1 ("~hvis") [+2]         | 116+39 [+77]    |
| "~NomS"                                       | 6 [+1]                            | 26 [+5]                        | 642 [+124]        | 5                                | 22 [+19]                   | 847 [+732]      |
| "undersøgelse* af + NomS"                     | 0                                 | 4                              | 99                | 2                                | 9                          | 331             |
| "analysere"                                   | 3                                 | 14 [+15]                       | 346 [+371]        | 5 [+3]                           | 40 [+31]                   | 1540 [+1194]    |
| "~ hv-LS" ("hvordan")                         | 1                                 | 5 [+1] (2)                     | 124 [+49](49)     | 3                                | 9 [+1]                     | 347 [+39]       |
| "~ om-LS"                                     | 0                                 | 0                              | -                 | -                                | 1                          | 39              |
| "~NomS"                                       | 2                                 | 9 [+14]                        | 222 [+346]        | 3                                | 28 [+30]                   | 1.078 [+1155]   |
| "analyse af NomS"                             | 3 [+1]                            | 43                             | 1.062             | 3                                | 32                         | 1.232           |
| "handle* om"                                  | 4                                 | 11                             | 272               | 14                               | 20                         | 770             |
| "omhandle"                                    | 3                                 | 15                             | 371               | 5                                | 9                          | 347             |
| "~ hv-LS"                                     | 3                                 | 4                              | 99                | -                                | 4                          | 154             |
| "~ at-LS"                                     | -                                 | 1                              | 25                | -                                | -                          | -               |
| "~NomS"                                       | 4                                 | 5                              | 124               | -                                | 25                         | 963             |
| "~InfS"                                       | -                                 | 3                              | 74                | -                                | -                          | -               |
| "fokusere* på"                                | 1 [+2]                            | 16 [+6]                        | 395 [+148]        | 1                                | 12 [+3]                    | 462 [+116]      |
| "~ hv-LS"                                     | - [+2]                            | 1 [+2]                         | 25 [+49]          | -                                | 1                          | 39              |
| "~NomS"                                       | 1                                 | 14 [+4]                        | 346 [+99]         | 1                                | 11 [+3]                    | 424 [+116]      |
| "~InfS"                                       | -                                 | 1                              | 74                | -                                | -                          | -               |
| "VB+ fokus på"                                | 4                                 | 14                             | 346               | 1                                | 5                          | 193             |
| "~ hv-LS"                                     | 1                                 | 4                              | 114               | -                                | -                          | -               |
| "~ at-LS"                                     | -                                 | 1                              | 25                | -                                | -                          | -               |
| "~NomS"                                       | 2                                 | 8                              | 198               | -                                | 4                          | 154             |
| "~InfS"                                       | 1                                 | 1                              | 25                | 1                                | 1                          | 39              |
| "tage udgangspunkt i"                         | 3 [+1]                            | 19 [+2]                        | 1.013 [+49]       | 2                                | 3 [+2]                     | 116 [+77]       |
| "~NomS"                                       | 3 [+1]                            | 18 [+2]                        | 469               | 2                                | 3 [+2]                     | 116 [+77]       |
| "behandle"                                    | -                                 | 2 [+5]                         | 49 [124]          | 6                                | 10 [+1]                    | 385 [+39]       |
| "~NomS"                                       | -                                 | 2 [+5]                         | 49 [124]          | 6                                | 10 [+1]                    | 385 [+39]       |

"undersøger" nr. 157. I forhold til L1-teksterne kombineres dette verbum dog dobbelt så hyppigt med nominalsyntagme som med hv-ledsætning (NomS:1579 : hv-LS:732).

Hvad verbet "handle om"/"omhandle" angår, er der for begge sæts vedkommende tale om en meget lavere frekvens end for verbet "undersøge". Således er der i alt i L2-sættet kun 29 former, dvs. de 19 former i emneytringen kan ikke tages som repræsentative for hele tekstsættet, men forskellen til L1-teksterne er stadig markant, idet formerne forekommer næsten tre gange så ofte i L2-sættet som i L1-sættet (L2:770 : L1:272), og kombinationen med nominalsyntagme kan findes næsten 8 gange hyppigere i L2-sættet (L2:963 : L1:124).

Gør det nogen forskel at skrive, at ens speciale eller projekt "handler om" et emne, eller at det "undersøger, hvordan" noget forholder sig? DDO sætter "have som emne; behandle; dreje sig om" som synonyme til "handle om"; DUW næsten de samme synonyme til "handeln von/über" – "zum Thema haben", "behandeln" – mens "undersøge" i begge ordbøger kræver en lidt længere forklaring:

”underkaste noget, fx en genstand, et materiale, et område eller en organisme, en nøje og detaljeret gennemgang, med henblik på at finde frem til og opnå sikker viden om dets beskaffenhed, sammensætning, struktur osv. ofte på basis af en bestemt systematik eller videnskabelig metode”. (DDO).

”etw. genau beobachten, betrachten o.Ä. u. so in seiner Beschaffenheit, Zusammensetzung, Gesetzmässigkeit, Auswirkung o.Ä. genau zu erkennen o. Ä. suchen”. (DUW).

Mens ”undersøge” altså tydeligvis er et akademisk præfereret ord for at understrege ens projekts grundighed og seriøsitet, anvendes ”handle om” som et bredt, almensprogligt introducerende begreb på begge sprog. Netop i forhold til en emneytring, som har til formål at introducere en emneramme, og altså ikke en problemformulering, kunne det vel forsvares at bruge ”handle om”, men bag de forskellige udtryk ligger også Blooms taksonomi, som danske studerende måske i højere grad er socialiseret med/til end tyske? Et andet, alvorligere problem ved brugen af ”handle om”/”omhandle” er dog dets hyppige kombination med nominalsyntagme. Det fører i mange eksempler til en ophobning af nominaler, som kan hæmme, vanskeliggøre eller umuliggøre forståelsen:

- (1) ”Projektet handler om indflydelsen af musik fra TV reklamer på vores emotioner og på genkendelse.” (L2\_AB\_11.30).
- (2) ”Denne bacheloropgave omhandler sammenligninger af mandlige og kvindelige par i konstruktiv interaktion metoden i brugbarhedstesten for brugsanvisning af et digital kamera.”(L2\_AB\_11.1).

Ud af de i alt 68 udvalgte emneytringer er det kun i eksempel (2) her, at der sker et sådant sprogligt sammenbrud, at forståelsen til dels går tabt. Det kan altså virke uretfærdigt netop at fremhæve dette ene eksempel; omvendt illustrerer det som ekstremtilfælde meget tydeligt flere af de problemer, der er gengangere i det sprog, der i L2-teksterne følger efter det finitte verbal. Hvad der gør sætningen

svært forståelig, er både sammenstillingen af "omhandler" med objektets kerneled, verbalsubstantivet "sammenligninger", en VO-forbindelse, som virker uidiomatisk eller redundant, og ophobningen af præpositionalsyntagmer med nominaler som styrelse. Der er som efterstillede attributter til "sammenligninger" ikke mindre end 5 præpositionalsyntagmer. Imidlertid er det også dels valget af præpositioner, dels præsentationen af nye referenter i hhv. definit ("brugbarhedstesten") og "nøgen" ("brugsanvisning") form, der komplicerer. Det ses i en hurtig udbedring: "Denne bacheloropgave sammenligner mandlige og kvindelige par i en brugbarhedstest af en brugsanvisning til et digitalt kamera". Også "konstruktiv interaktion metoden" præsenteres i definit form, men her ligger det forståelseshæmmende nok mere i, at termen bruges, godt nok ikke sammenskrevet, men, må man opfatte(?) som kompositum. En grammatisk korrektion til "den konstruktive interaktionsmetode" tydeliggør problemet: "konstruktiv" er ikke attribut til "metode", men til "interaktion".

Ud over den forskellige signalværdi, der ligger i "undersøge" og "handle om", selv når der bruges "omhandle", som stilistisk er mere skriftsprogligt og formelt, skal verbalerne ses på baggrund af den øvrige kontekst, som del af den helhed, der efterlader et samlet indtryk hos læseren – og her er det interessant at kaste et hurtigt blik på øvrigt over-/underforbrug blandt de frekvente verber: Et overforbrug af et verbal i L2-teksterne i forhold til L1-teksterne kan som nævnt iagttages ved verbet "behandle", som semantisk ligger tæt op ad "handle om", og som forekommer 424 gange pr. mio. ord; i L1-sættet kun 173 gange. Mere bemærkelsesværdig er dog blandt de udvalgte verber de L2-studerendes meget hyppige brug af verbet "analysere", som har en forekomst, der er næsten fire gange større, end den der findes i L1-sættet (L2:2.734 : L1:717). Det er en brug, som ikke umiddelbart harmonerer med indtrykket af "større uakademiskhed" hos de L2-studerende. Også de L2-studerendes tendens til i højere grad at kombinere med nominalsyntagme end med ledsætning, er dog tydelig ved dette verbum. Kombinationen "analysere" + nominalsyntagme forekommer således fire gange oftere i L2-sættet end i L1-sættet (L2:2233 : L1:568).

Værd at fremhæve i de udvalgte tal er også kollokationen ”tage udgangspunkt i”, hvor der, hvis man sætter L1-teksterne som norm, er et markant underforbrug hos de L2-studerende. Den anvendes således 6 gange sjældnere end i L1-sættet, hvor den har en frekvens på 1062/mio.ord – og dermed altså faktisk ”ligger på en andenplads” blandt de her behandlede verber. Nævneværdig i forhold til underforbrug er også flerordshelheder med ”fokus”, både fordi der er stor variation i udtrykkene i L1-teksterne (fx ”manglende, særligt, specifikt, øget fokus” og ”bringer”, ”skaber”, ”sætter”, ”har fokus (på)”), fordi den totale forekomst af udtryk med ”fokus\*” er stor – og større i L1-teksterne end i L2-teksterne (L1:1433/mio. ord : L2:1271/mio. ord), og fordi en del af L2-sættets varianter er morfologisk afvigende (8 ud af 33).

#### 4. Konklusion

Kan der konkluderes noget mht. de tyske studerendes kompetence i formelagtigt dansk på baggrund af det meget begrænsede materiale jeg har analyseret? Hos Sylvie de Cock et al. (Granger 1998:78) konkluderes det om EFL-lørneres brug af flerordshelheder, at lørnerne bruger dem, i nogle tilfælde endda i højere grad end modersmålsbrugere, men de flerordshelheder, lørnerne bruger, er a) ikke nødvendigvis de samme som dem, som modersmålsbrugere anvender; b) de bruges ikke med samme hyppighed; c) de bruges syntaktisk anderledes, og d) de opfylder andre pragmatiske funktioner. Det overforbrug, der kan iagttages af et bestemt syntaktisk mønster hos de tyske studerende og især af frasalverbet ”handle om”, som har konsekvenser for både teksternes forståelighed og det indtryk, der efterlades hos læser, harmonerer med punkt a, b og c i denne karakteristik.

I forhold til Gałkowskis model har jeg i undersøgelsen her kun haft fokus på neksus og det næstfølgende led, dvs. der er en mængde materiale og måske især morfologiske detaljer, jeg ikke har berørt, hvad angår det leksikogrammatiske. Alligevel viser den lavere variation i udfyldelsen af verbalpladsen i L2-teksterne, anvendelsen af afvigende former og også afvigende brug af de mikroregler, der ikke dikterer, men foretrækker en interrogativ ledsætning, hvor der vælges et nominalsyntaxme, at denne kompetence muligvis er den,

"Handler" teksten "om noget" eller "undersøger" den "hvordan"? ...

der kræver størst didaktisk og pædagogisk opmærksomhed. I forhold til den sociokulturelle kompetence kan den for store variation i udfyldelsen af subjektpladsen bemærkes; det kan registraafvigelse som "finde ud af" og "beskæftige sig med" også, men det er afvigelse – og det gælder også omsvøbsformerne – som også kan findes hos L1-sprogbrugerne, og sidstnævnte i endnu højere grad. Stående bliver altså varianten "handle om" og dens kombination med nominalsyntagme.

## Litteratur

- Braasch, A. (2005) Kollokationer som fraseologisk kategori set fra forskellige synsvinkler. *Hermes, Journal of Linguistics*. 35:97-117.
- DDO = Den danske ordbog. <<http://ordnet.dk/ddo>>.
- Dorgeloh, H. & A. Wanner (2009) Formulaic argumentation in scientific discourse. *Formulaic Language*. Vol. 2. Corrigan, R. et al. (red.). John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia:523-544.
- DUW = *Duden – Deutsches Universalwörterbuch*. Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, Mannheim.
- Erman, B. & B. Warren (2000) The idiom principle and the open-choice principle. *Text* 20 (1):29-62.
- Fandrych, C. (2008) *Formulierungsroutinen und Handlungsart in der allgemeinen deutschen Wissenschaftssprache*. <<http://www.abrapa.org.br/cd/pdfs/Fandrych-Christian-DRS12.pdf>> 2.7.13.
- Gałkowski, B. (2011) Formulaic competence. *Anglica*, 20/2011:85-101. <[www.cceol.com](http://www.cceol.com)>.
- Granger, S. (red.) (1998) *Learner English on Computer*, Longman, London.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog*. I-III. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Syddansk Universitetsforlag.
- Sandig, B. (2006) *Textstilistik des Deutschen*. Walter de Gruyter, Berlin.
- Stein, S. (1995) *Formelhafte Sprache: Untersuchungen zu ihren pragmatischen und kognitiven Funktionen im gegenwärtigen Deutsch*. Peter Lang, Frankfurt a.M.